

Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä

ISSN 1796-4717

Jyväskylän yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos

Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä

**ERILAISET OPPIJAT OPPILAANOHIJAUKSESSA
HAKUNILAN KOULUSSA VANTAALLA**

Tarja Pöppönen

2005

**Jyväskylän yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos**

TIIVISTELMÄ

Pöppönen, Taru Tarja

Erilaiset oppijat oppilaanohjauksessa Hakunilan koulussa Vantaalla.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajakoulutuslaitos. Ohjauksen Koulutus ja Tutkimus, 2005, 34 s.

Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä

Kehittämishankkeen lähtökohtana oli kehittää Vantaan Hakunilan koulun erilaisten oppijoiden opinto-ohjausta ja oppilaanohjausta perusopetuksessa sekä nivelvaiheissa: siirryttäessä 6 luokalta 7 luokalle sekä perusopetuksesta toiselle asteelle. Kehittämishankkeen tavoitteena oli tarkastella myös koko koulun ohjaustoiminnan kehittämistä, koska hyvän yleisopetuksen tulisi sisältää myös laadukkaan erityisopetuksen.

Kehittämishankkeen käsitteelliseksi pohjaksi otettiin holistinen opiskelijakeskeinen ohjausmalli ja opintopolkumalli. Tavoitteena oli ensinnäkin purkaa pois vanhoja huonoksi todettuja ohjausmalleja sekä kehittää uutta toimivaa ohjauskulttuuria Hakunilan koululle.

Kehittämishankkeen tuloksena saatiin parannusehdotuksia oppilaan opintopolun kaikkiin vaiheisiin koko koulun ohjauksen tasolla. Jokaisella tasolla on tärkeintä muistaa ohjauksen yksilöllisyys ja henkilökohtaisuus sekä yleisopetuksessa että erityisopetuksessa. Keskeisenä tekijänä toimivassa ohjauksessa on sen toimivuuden arviointi yhteistyössä eri osapuolten kesken ja tarvittaessa moniammatillinen verkostoyhteistyö viranomaisten kesken.

Avainsanat: opinto-ohjaus, erityisopetus, holistinen opiskelijakeskeinen ohjausmalli, opintopolkumalli, moniammatillinen verkostoyhteistyö, nivelvaihe.

ABSTRACT

Pöppönen, Taru Tarja

The guidance and counselling of special students' in the Vantaa Hakunila school. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Department of Teacher Education. Guidance and Counselling Education and Research Unit, 2005, 34.

Guidance and Counselling Development Projects and Practices.

The starting point of this development project was to improve the guidance and counselling of special students' in the Vantaa Hakunila school both during the basic education and during the transitional stages: changing over from 6 class to 7 class and from the basic education to the upper secondary education. The aim of this development project was also to study the development of the whole school's guidance and counselling, because good "general education" should also include good special education.

The holistic, student centred guidance model and the study path model were used as conceptual models in this development project. The aim was to "unlearn" guidance and counselling practices which do not work well and to develop new guidance and counselling practices and culture for the Hakunila school.

As a result of the development process proposals for developing guidance and counselling were given. The proposals cover all stages of the study path and all levels of the guidance and counselling system within the school. The most important aspect is to remember the individuality of guidance and counselling at each level both in the "general education" and in the special education. The crucial factor is the interactive collaboration in the evaluation of how the guidance and counselling works, and if necessary, the use of multi professional network cooperation between officers.

Keywords: School counselling, special education, holistic student-centred guidance model, study path model, multiprofessional networking, transitional stage.

ALKUSANAT

Hakunilan koulu on yhtenäiskoulu, jossa toimii perusopetuksen 6. – 9.luokat. Oppilaita koulussa on 413, opettajia 40 ja muuta henkilökuntaa 10 henkeä. Hakunilan koulu on nimetty VERSOSSA eli Vantaalla erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden ja erityisopetuksessa olevien oppilaiden yhdeksi osaamiskeskuskouluksi.

Lähes koko opinto-ohjausurani aikana minua on kiinnostanut erilaiset oppijat. Kehittämishankkeessa minulla on erinomainen mahdollisuus pohtia syvällisemmin omien ohjauksellisten kokemusteni, havaintojeni sekä erilaisten oppijoiden minulle tuomien uusien - joskus hämmentävienkin - tilanteiden taustoja ja mahdollisuuksia laadukkaamman ohjauksen rakentamiseen.

SISÄLLYS

1	HAASTEENA ERILAISET OPPIJAT JA OPINTO-OHJAUS.....	6
2	ERITYISOPETUS PERUSOPETUKSEN OSANA	8
	2.1 Erityisopetusta koskeva lainsäädäntö Suomessa	8
	2.2 Erityiset oppimisvaikeudet ja niiden tunnistaminen.....	8
3	HOLISTINEN OHJAUSMALLI	10
4	TAVOITTEENA LAADUKAS OHJAUS KAIKILLE TASA- ARVOISESTI.....	15
	4.1 Ohjauksen perustehtävillä laadukkaaseen ohjaukseen	15
	4.2 Ohjauksen arvioinnista	17
5	OHJAUKSEN UUSI TOIMINTAKULTTUURI.....	18
	5.1 Ohjauksen järjestämisestä ja arvioinnista Hakunilan koulussa	19
	5.2 Ensimmäiset toimenpiteet Hakunilan rakenteiden avaamiseksi.....	21
6	HAKUNILAN KOULU ERITYISOPETUKSEN OSAAMISKESKUSKOULUNA.....	22
	6.1 Oppimissuunnitelma ja HOJKS	22
	6.2 Oppimissuunnitelma ja HOJKS ohjauksen apuna.....	23
7	ERILAISTEN OPPIJOIDEN JA OHJAUKSEN ”HAKUNILAN MALLI”	25
8	ALUEELLISESTA VERKOSTOYHTEISTYÖSTÄ	28
	8.1 Hakunilan alueryhmä.....	28
	8.2 VAKESIN Haavit.....	28
9	POHDINTAA.....	30
	LÄHTEET	31
	LIITE 1. MUISTIO KOULUTUSILTAPÄIVÄSTÄ 13.1.2005	33
	LIITE 2. MUISTIO KOULUTUSILTAPÄIVÄSTÄ 1.2.2005	34

1 HAASTEENA ERILAISET OPPIJAT JA OPINTO-OHJAUS

Kehittämishankkeeni kohde on Vantaan Hakunilan koulun 7. - 9.luokkien erityisopetuspäätöksillä olevat oppilaat, erityisoppilaat tai erilaiset oppijat; pienryhmissä opiskelevat (2 luokkaa/10 oppilasta enintään, luokkamuotoiset) sekä integroituneet oppilaat. Koulussa on myös yksi osa-aikaista erityisopetusta antava opettaja (ent. laaja-alainen opettaja), jonka oppilasmäärät vaihtelevat 1-8 oppilaaseen. Kokonaisuudessaan yksilöllistettyä opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaiden lukumäärät vaihtelevat vuosittain ja tilanne elää lukuvuodenkin aikana koko ajan hiukan muuttuen. Koulun erityisluokista EHA-luokat eivät ole kehittämishankkeessa mukana. Oppilaanohjaustunnit jakaantuvat eri luokille vuosiviikkotunneittain (vvh):

7.luokat	0,5 vvh
8.luokat	0,5 vvh
9.luokat	1 vvh

Hakunilan koulun opetussuunnitelmassa (2005) on tarkemmin kuvattu, miten ohjaustoiminta on Hakunilan koulussa on järjestetty perusopetuksen vuosiluokilla 1-9.¹

Kehittämishankkeen lähtökohdat

Kehittämishankkeeni lähtökohtana on kehittää Hakunilan koulun on erilaisten oppijoiden oppilaanohjausta/opinto-ohjausta perusopetuksessa sekä niveltämissä; siirryttäessä 6.luokalta 7.luokalle sekä siirryttäessä peruskoulusta toiselle asteelle. Koulun nykyisiä erityisopetusjärjestelyitä en järjestä uudelleen tässä kehittämishankkeessa. Tarkoitukseni on tarkastella koulun yksilöllistä opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaiden opinto-ohjauksen tilaa Hakunilan koulussa. Koko kehittämishankkeen ajan tärkeätä muistaa se, että yleisopetusta ja erityisopetusta ei pitäisi erottaa liian jyrkästi toisistaan, koska hyvä yleisopetus sisältää myös hyvän erityisopetuksen ja tämän takia olenkin ottanut mukaan koko koulun ohjauksellisen kehittämisen kaikkien oppilaiden tukemiseksi.

Koulujärjestelmämme on nykyisellään edelleen ns. kaksoisjärjestelmä, jossa yleisopetus ja erityisopetus ovat eriytyneet omiksi järjestelmikseen. Kaksoisjärjestelmässä oppilaat luokitellaan erityisiin ja tavallisiin ominaisuuksiensa perusteella ja oppilaat saavat diagnoosiin perustuvan luokittelun avulla tarvitsemiaan tukipalveluja. Periaate on, että oppilas menee palvelujen luo, esimerkiksi erityisopetukseen eivätkä palvelut tule oppilaan luo. Kaksoisjärjestelmän taustalla ovat uskomukset siitä, että ongelma on oppilaassa, ei oppimisympäristössä. Kun ongelman uskotaan olevan oppilaassa, kohdistetaan toimenpiteet häneen. Hänet esimerkiksi siirretään erityisluokkaan, koska hän ei ole ollut sopiva yleisopetukseen (Rönty 2002, 41-63).

Yhtenäiskoulujärjestelmässä ala- ja yläasteita ei enää ole, on vain esiopetus ja perusopetuksen luokat 1-9. Samoin yhdistyneessä järjestelmässä yleisopetus ja

¹ Hakunilan koulun vuosiluokkien 1-9 opetussuunnitelma 2005.

erityisopetus ovat sulautuneet yhteen. Yksi yhteinen koulu pyrkii vastaamaan kaikkien oppilaiden tarpeisiin. Ei ole tiettyä ryhmää erityisoppilaita, joilla on erityistarpeita, vaan kaikilla oppilailla on tarpeita. Kaikilla oppilailla on vain yksilöllisiä tarpeita eikä erityistarpeita (Rönty 2002, 41-63).

Luokassa on erilaisia oppijoita lahjakkaista eriasteisiin oppimisvaikeuksiin ja heidän aikuisuuttaan ajatellen positiivisimmat tulokset on saatu tutkimuksista, joissa lapset saivat tukea ja kannustusta kotona ja erityistä huomiota koulussa ja joissa he aikuisina hakeutuvat sellaisiin olosuhteisiin, jotka ovat sopusoinnussa heidän kykyjensä ja rajoitustensa kanssa (Ahonen & Aro 1999, 14-23).

Kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää koulun ohjaustoimintaa ensisijaisesti opinto-ohjaajan, mutta samanaikaisesti myös koulun muidenkin opettajien avulla:

1. Ohjauksellista näkemystä erilaisista oppijoista.
2. Avata ja antaa uudenlaisia toimintavalmiuksia kaikkien oppilaiden hyvän oppimisen tukemiseen.

Kehittämishankkeeni rakenteelliseksi pohjaksi olen ottanut holistisen- ja opintopolku, opiskelijakeskeisen ohjausmallin.

2 ERITYISOPETUS PERUSOPETUKSEN OSANA

2.1 Erityisopetusta koskeva lainsäädäntö Suomessa

Erityisopetusta koskevat säännökset sisältyvät perusopetuslakiin. Uudet koululait astuivat voimaan 1.8.2003. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta. Koulu tukee oppilaan kasvatusta ja vastaa opetuksesta. Erityisopetusta voivat antaa kaikki opetuksen järjestäjät, mutta velvoitettuja siihen ovat vain julkisen sektorin opetuksen järjestäjät. Perusopetuslain 3 § mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaan heidän tervettä kasvuaan ja kehitystään tukien.

Uuden opetussuunnitelman perusteet ovat lähtökohtaisesti samat kaikille oppilaille. Keskeistä on varhainen oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja tukitoimien aloittaminen, jotta oppimisvaikeuksien aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia oppilaan kehitykselle voitaisiin ehkäistä.

Oppilasta, joka tarvitsee opinnoissaan edistymiseen tukea, autetaan erilaisin, yksilöllisin tukimuodoin. Opinnoissa tilapäisesti jälkeen jääneille tai muutoin erityistä tukea tarvitseville tulee antaa tukiovetusta perusopetuslain 16 § mukaan. Oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta (osa-aikainen) muun opetuksen ohessa. Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen tai tunne-elämän häiriön takia taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen (PoL 17 §). Oppilaan oppimäärät ja opetusjärjestelyt sekä tukipalvelut määritellään HOJKSissa. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat myös oppilaat, joilla on kehityksessään oppimiseen liittyviä riskitekijöitä

2.2 Erityiset oppimisvaikeudet ja niiden tunnistaminen

1990-luvun alusta alkaen erityistä tukea oppimiseen tarvitsevien lasten määrä on kasvanut jatkuvasti. Tilastokeskuksen mukaan syksyllä 2004 kaikista peruskoulun oppilaista heitä oli noin 7 %. Kuntakohtaiset erityisoppilaiden erot ovat suuria. Vantaalla erityisopetuksessa on 12 % ja Tampereella 5 % kaikista oppilaista (Pölkki 2005, A9).

Erityiset oppimisvaikeudet ovat häiriöitä, jotka ilmenevät vaikeuksina kuuntelemisen, puhumisen, lukemisen, kirjoittamisen, päättelyn tai matematiikan taitojen hankinnassa ja käytössä. Erityisten oppimisvaikeuksien taustalla ei esiinny yleensä sairautta, vaan niiden katsotaan aiheutuvan keskushermoston toiminnan häiriöistä. Diagnostisesti oppimiskyvyn häiriöt jaetaan lukemiskyvyn (dysleksia), kirjoittamiskyvyn (dysgrafia) ja laskemiskyvyn (dyskalkulia) häiriöiksi. Oppimisvaikeudet esiintyvät yksilöillä usein rypäinä; lukihäiriöisellä saattaa siis esiintyä myös tarkkaavaisuushäiriöitä ja matematiikan oppimisen ongelmia. Kaikkein yleisemmin oppimisvaikeuksia syntyy puhe-, luku- ja kirjoittamishäiriöiden yhteydessä.

Oppilas voidaan ottaa - tai siirtää erityisopetukseen myös tunne-elämän häiriön tai sosiaalisen sopeutumattomuuden perusteella. Entisellä ESY-päätöksellä.

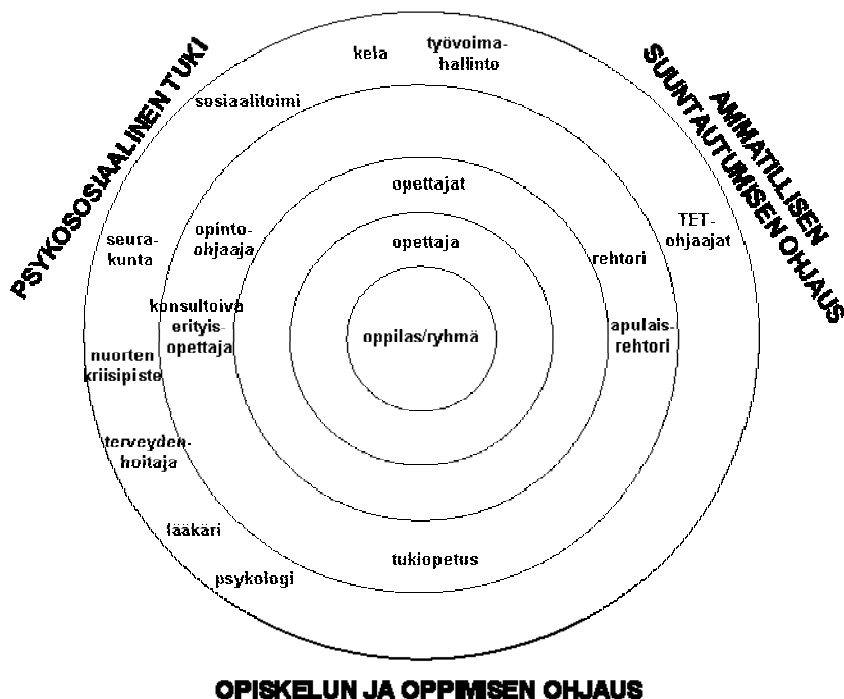
Opettajille nämä oppilaat tuottavat monesti ”harmaita hiuksia”, koska heidän älykkyys on usein vähintään normaalitasoinen, mutta käyttäytymisen vaikeuksien ja ajoittaisen motivaation puutteen vuoksi tarvitsevat tukea koulunkäyntiin (Jahnukainen 2003, 501-507). Vantaan Hakunilassa yksilöllistettyä opetussuunnitelmaa noudattaa sosiaalisen sopeutumattomuuden perusteella vuosittain 5-10 oppilasta vuosiluokilla 7. – 9.

Oppimisvaikeuksista kärsivillä havaitaan yleensä useimmiten jo alle kaksivuotiaina kielen ja motoriikan kehityksen poikkeavuuksia. Oppimisvaikeuksien ennalta ehkäisyssä ratkaiseva rooli kodin ohella on päivähoitolla, neuvolalla ja koulussa opettajilla. Oppimisvaikeuksien ennalta ehkäisyssä ja kuntouttamisessa painotetaan yleisesti varhaisen havaitsemisen ja puuttumisen tärkeyttä sekä sen pitää perustua lapsen kokonaistilanteen huolelliseen arviointiin.

3 HOLISTINEN OHJAUSMALLI

Yleisopetuksen näkökulmasta erilainen oppija usein koetaan usein ongelmana (ujo, oppimisvaikeudet, laiska, kömpelö, häirikkö, aina myöhässä). Behavioristisessa oppimisteoriassa oppilaan vaikeutena nähdään juuri ulkoinen käyttäytyminen. Behaviorismissa oppimistavoitteet saavutetaan jakamalla opittava asia määriteltyihin osa komponentteihin ja lisäksi se on opettajakeskeisesti kontrolloitua. Behaviorismia on arvosteltu siitä, että se ei tue riittävästi oppilaan omaa aktiivisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Erityisopetusta tarvitseva oppilas tarvitsee opetustilanteissa enemmän aikaa ja laajemman tukiverkoston kuin ”yleisopetuksessa” olevat oppilaat (Peterson & Hittie 2003, 211).

Ohjaustarpeiden ja ongelmien lisääntyminen ja monimuotoistuminen edellyttävät jaettua ohjausvastuuta ja laaja-alaista verkostotyötä. Laaja-alaista verkostoyhteistyötä voidaan nimittää holistiseksi opiskelijakeskeiseksi ohjaukseksi. Holistisen ohjausmallin mukaan ohjauksen asiantuntijuus on porrastettu, koska opiskelijan ohjaustarpeet ovat eriasteisia. Mitä vaativampaa ohjausta opiskelija tarvitsee, sitä pidemmälle erikoistunutta ohjaushenkilöstöä käytetään. Ohjausmalliin liittyy ajatus siitä että kaikkien opettajien on tärkeä osallistua opiskelijoiden ohjaukseen. Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan juuri koko koulun ohjausvastuusta.

KUVIO 1 Holistinen opiskelijakeskeinen ohjaus sovellettuna Hakunilan koulussa.

Holistisessa opiskelijakeskeisessä ohjausmallissa ohjaus jakaantuu yhteistyössä kolmelle taholle: psykososiaaliseen tukeen, ammatillisen suuntautumisen ohjaukseen ja opiskelun ja oppimisen ohjaukseen. Ohjaustoiminnan keskuksena on oppilas ja hänen sosiaalinen ryhmänsä (Lairio & Puukari 1999, 30-31)

Oppilaan oma erityisopettaja, aineenopettaja tai luokanvalvoja huolehtii ohjauksesta ensimmäisellä tasolla. Opettajan toimenkuva on muuttunut tiedonjakajasta ja auktoriteetista oppilaan ohjaajaksi, tukijaksi sekä hänen tulisi käyttää aikaansa ja ammattitaitoaan enemmän oppimisen solmukohtien avaamiseen ja oppimisprosessien käynnistämiseen. Heidän tehtävänä on kiinnittää erityistä huomioita ongelmien ennaltaehkäisyyn sekä lähettää tarvittaessa oppilas muille ammattiauttajille.

Toisella ohjauksen tasolla työskentelevät opinto-ohjaajat, jotka tekevät läheistä yhteistyötä opettajien sekä erikoistuneiden neuvonta- ja ohjauspalveluiden edustajien kanssa. Opinto-ohjaajat huolehtivat henkilökohtaisesta uravalinnanohjauksesta, antavat asiantuntevaa ura- ja koulutusmahdollisuuksia koskevaa tietoutta, kehittävät systemaattisesti uravalinnan ohjausta, kouluttavat ja motivoivat opettajia, jotka toimivat ohjaustyöntekijöinä kouluissa. Opinto-ohjaaja on päävastuussa ohjauksen kokonaissuunnittelusta. Koko koulun toiminnasta vastuussa on rehtori, jolle Hakunilan koulussa keskittyy pääsääntöisesti hallinnollinen vastuu. Koulunkäynnin hyvän sujuvuuden kannalta apulaisrehtorin tärkeisiin tehtäviin kuuluu toimivien lukujärjestyksien laadinta. Yksilöllistä opetussuunnitelmaa noudattaville erilaisille oppijoille sekä koko koulun ohjaukselle hyvin suunnitellut, toimivat ja joustavat lukujärjestykset ovat merkityksellisiä käytännön asioiden hoidossa. Lisäksi rehtori ja apulaisrehtori päättävät opetusmateriaalin tilauksista

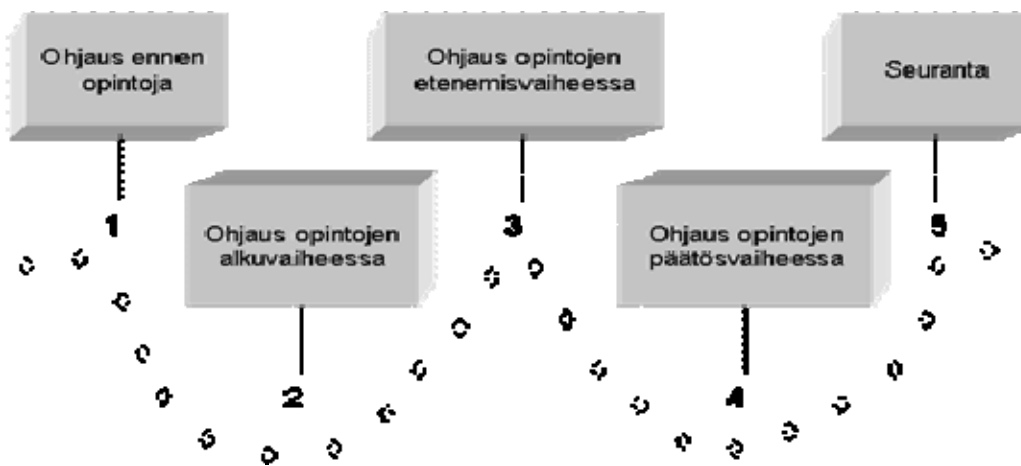
Koulun ulkopuoliset asiantuntijat työskentelevät yhteiskunnan ohjaus- ja tukipalveluorganisaatioissa kolmantena ohjaustahona (työvoimatoimisto, TET-ohjaajat, toisen asteen oppilaitoksen erityisopettajat, opinto-ohjaajat, aineenopettajat, ammattiopettajat ja psykologit jne.) He voivat myös osallistua koulun ohjaustoiminnan kehittämiseen ja henkilöstön kouluttamiseen. Vantaan Hakunilan ohjaustoiminnan parantamisessa konsultoivat erityisopettajat ovat olleet merkittävästi mukana sekä he ovat myös pitäneet koulutustilaisuuksia oppilaitoksen henkilökunnalle. Yhteistyö toisen asteen ammattiopettajien, erityisopettajien ja opinto-ohjaajien kanssa² on välttämätöntä varsinkin nivelvaiheessa.

Koulun sisäiseen- ja ulkopuoliseen ohjaus-, neuvonta- ja tukitoiminnan verkostoyhteistyöhön voivat osallistua kaikki oppilaitosyhteistyön jäsenet. Yhteistyön kehittäminen tähtää siihen, että opiskelijan yksilöllisyys otetaan entistä enemmän huomioon ja pyritään näkemään opiskelijan koko elämäntilanne. Holistisen opiskelijakeskeisen ohjauksen mukaan kaikki ohjaustahot tekevät yhteistyötä ja tukevat toistensa työtä. Yhteistyön avulla saadaan eri ohjauksen osa-alueet paremmin esille sekä ohjaustoimintaa voidaan paremmin jäsentää monimuotoisessa ja epävarmassa yhteiskunnassa.

² Hakunilan alueen konsultoitujen erityisopettajien palaverit ja koulutustilaisuudet talvella 2005 Hakunilan koulussa.

Opiskelijan oppimispolku ja ohjaus

Ohjauksen tarve ja luonne vaihtelee oppimispolun etenemisen myötä. Oppimispolkumalli on erittäin sopiva väline jäsentää ohjauksen kokonaisuutta. Polulla tarkoitetaan yksilön elämäntahtoa lyhyempää tai pidempää jaksoa, jonka hän on koulun kirjoissa ja siten organisaation tarjoaman opetuksen ja ohjauksen vaikutuspiirissä. Oppimispolulla on oppimisen ja opiskelun vaiheita, joissa ohjaamisen tavoitteita, sisältöjä ja toteuttamismuotoja on syytä arvioida ja tarkastella huolella. Oppimispolkumalli voidaan ohjauksellisesti jakaa seuraaviin vaiheisiin: ohjaus ylänivelvaiheessa (6.luokalta 7.luokalle), ohjaus opintojen aloitusvaiheessa, ohjaus varsinaisen opiskeluprosessin aikana, ohjaus opintojen päättö- ja siirtymävaiheessa ja ohjaus seurantavaiheessa (jälkiohjauksessa).

KUVIO 2 Ohjaus oppilaan polun eri vaiheissa Hakunilan koulussa.

Ohjaus ennen opintoja

Ohjaus 6-7 ylänivelvaiheessa (1)

Lainsäädännössä jako ala- ja yläasteen välillä on poistettu ja kouluissa toteutetaan yhtenäistä perusopetusta. Koska Hakunilan koulun 6.luokkien opetus tapahtuu jo fyysisesti ylempien luokkien tiloissa, erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tiedonsiirto opetusjärjestelyistä opintojatkomon onnistumisen kannalta on huomioitu alueellisesti. Opetustoimessa oppilasta koskevaa opetuksen järjestämisen kannalta keskeistä tietoa voidaan siirtää koulujen kesken tarvittaessa.

Toimenpiteet (1 vaihe):

- OHR toiminta keskeistä
- Alueelliset erityisopetustyöryhmät
- Koordinointi
- Koulun koko henkilökunta tärkeä oppimisen onnistumisen kannalta
- Moniammatillinen yhteistyö (sosiaalitoimi, sairaalakoulu)

Ohjaus opintojen alkuvaiheessa (2)

Opintojen alkuvaiheen ohjaustarpeet yleensä liittyvät yleiskuvan saamiseen opiskeluympäristöstä ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Ohjauksen tavoitteita ovat myönteisen oppimisilmapiirin luominen, yleiskuvan muodostaminen oppilaitoksen toimintakulttuurista ja opiskelusta. Opetusjärjestelyissä painotetaan entisen diagnosoinnin sijasta pedagogista näkökulmaa, jossa otetaan huomioon oppijoiden oppimisvaikeuksien lisäksi heidän vahvuutensa ja valmiutensa sekä opetusympäristönsä. Yksilöllistettyä opetussuunnitelmaa noudattaville oppilaille laaditaan HOJKS yhteistyössä erityisopettajan kanssa.

Toimenpiteitä (2 vaihe):

- HOJKS/oppimisuunnitelman laadinta tarvittaessa, oppimateriaali, lisäaika koetilanteissa, äänikirjat, oppimista auttava ja helpottava välineistö ja materiaali.
- Tarvittavat opetukselliset tukitoimet (tukiopetus, eriytetty opetus)
- Avustajapalvelut (koulunkäyntiavustaja)
- Alueellinen moniammattillinen suunnitelma koulun mahdollisuudesta tukea erilaista oppijaa.
- Tarvittaessa tukitoimia konsultoivilta erityisopettajilta.
- Opinto-ohjauksen tehtävänä saada aikaan kiinnostus ammatinvalintaan ja ammatteihin sekä löytää oppilaan oma oppimistyyli ja tavoitteet.

Ohjaus opintojen etenemisvaiheessa (3)

Opintojen alusta alkaen ja varsinkin opintojen edetessä oppilas alkaa tiedostamaan omia vahvuuksiaan/valmiuksiaan entistä paremmin sekä pohtimaan niiden perusteella mahdollisuuksia jatko-opinnoissa ja työelämässä. Vahvuuksien, harrastusten ja kiinnostuksen kohteiden avulla pyritään löytämään ala, joka kiinnostaa nuorta. Lisääntyvän itsetuntemuksen ja realisoituneen (enemmän) minäkuvan myötä uravalinta on helpompaa. Etenemisvaiheessa koulun opinto-ohjaajan ja erityisopettajan/aineenopettajan säännölliset/sovitut palaverit aloitetaan. Oppilas varaa näiden palaverien perusteella keskusteluajan/-ajat koulun opinto-ohjaajalta.

Toimenpiteet (3 vaihe):

- Aloitusvaiheen tukitoimenpiteiden tarkistaminen
- Henkilökohtainen ohjaus (vahvuudet)
- Arviointi: Oppilas arvioi omaa oppimistaan (erityisopettaja)
- Oppilaitokseen tutustumiset aloitetaan
- Palaverit erityisopettajan ja opinto-ohjaajan kanssa

Ohjaus opintojen päättövaiheessa (4)

Perusopetuksen päättöluokka aloitetaan koehakulomakkeella, jossa oppilas vielä uudelleen tarkistaa ja realisoi hakutoiveensa kesäloman jälkeen. Perusopetuksen viimeisenä vuotena opinto-ohjaus on moniammatillista ja se painottuu vahvasti orientoitumiseen uuteen oppilaitokseen. Nuorelle on tärkeää saada aloittaa uudessa koulussa turvallisesti, ilman pelkoja.

Toimenpiteet (4 vaihe)

- Koehaku ja tavoitteiden asettaminen päättöluokalle
- TET-jakson hyödyntäminen urasuunnittelussa
- Jatko-opintopaikka ja yhteishakuun osallistuminen (koehaku)
- Henkilökohtainen ohjaus (pelot, riskit, varasuunnitelmat)
- Varasuunnitelmat (jos ei opiskelupaikkaa, mitä sitten)
- 2-5 päivän koulutuskokeilut oppilaitoksiin
- Mahdollisiin pääsykokeisiin valmentautuminen

Seuranta/Jälkiohjaus (5)

Perusasteen opetuksen ja koko ohjauksen voi kokea onnistuneensa, kun nuori on päässyt tavoittelemaansa oppilaitokseen ja koulutusohjelmaan, mikä puolestaan edesauttaa nuorta kehittymään hyvän itsetunnon omaavaksi ammattilaiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi. Viimeisen kymmenen vuoden aikana pudokkaiden määrä toisen asteen koulutuksessa on tuonut voimakkaasti esille jälkiohjauksen tarpeen. Perusasteen opettajat ja opinto-ohjaaja ovat tärkeitä tukihenkilöitä turvalliseen uuden oppilaitoksen sisäänpääsyyn. Onnistuakseen tämä nivelvaihe tarvitsee oppilaan näkemistä kokonaisvaltaisesti, mutta ainutkertaisena yksilönä moniammattisessa sekä oppilaitosrajat ylittävässä yhteistyössä.

Toimenpiteet (vaihe 5)

- Yhteishaun tulokset
- Puhelinsoittoja oppilaitoksiin (onko opiskelu alkanut?)
- Tarvittavaa tietojen vaihtoa, HOJKS (tuen tarpeen määrittely)
- Tukipalaverit (opinto-ohjaaja, ent. ja nyk. oma opettaja)

4 TAVOITTEENA LAADUKAS OHJAUS KAIKILLE TASA-ARVOISESTI

4.1 Ohjauksen perustehtävillä laadukkaaseen ohjaukseen

Jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa ohjauksen perustehtävien säännöllinen ja kriittinen uudelleen arviointi on tärkeää laadukkaan ohjauksen saavuttamiseksi. Vuoden 2000 OECD:n jäsenmaiden raportti ohjauksen tilasta nosti laadukkaan ohjauksen yhdeksi keskeiseksi yksilöä tukevaksi tekijäksi moninaistuvilla koulutus- ja työmarkkinoilla sekä samalla raportti paljasti myös suomalaisen ohjausjärjestelmän heikkouksia kaikilla opetuksen tasoilla (Vuorinen & Kasurinen 2002).

Jokaisella perusasteen oppilaalla on lain mukaan oikeus saada riittävästi tarvitsemaansa henkilökohtaista ja muuta ohjausta. Verson³ ja Hakunilan koulun opetussuunnitelman mukaisesti perusopetuksen ohjaustoiminnan tärkeinä lähtökohtina pidetään oppilaan kasvun- ja kehityksen ohjausta, opiskelun ja oppimisen ohjausta sekä ammatillisen suuntautumisen ohjausta.

TAULUKKO 1 Ohjaustoiminnan perustehtävät

Kasvun ja kehityksen ohjaus mm.	Opiskelun ja oppimisen ohjaus mm.	Ammatillisen suuntautumisen ohjaus mm.
* oppilaan itse-tuntemus ja -tunto * oppilashuollolliset kysymykset * moniammatillinen yhteistyö	* opiskeluprosessi * opiskelumenetelmät ja -strategiat * ohjaus ja tuki * yksilölliset opinto-suunnitelmat	* koulutus- ja ammattisuunnitelmat * työelämätuntemus * tiedonhankintataidot * uran- ja elämän-suunnittelu

Oppilaan kasvun ja kehityksen tukemisen tavoitteena on se, että jokainen oppilas selviää mahdollisimman hyvin opiskelustaan peruskoulussa ja kykenee tekemään tarkoituksenmukaisia, hänelle soveltuvia koulutusta ja uravalintaa koskevia ratkaisuja.

³ VERO eli Vantaan erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden ja erityisopetuksen tueksi laaditussa suunnitelmassa on huomioitu vuosina 2003-2004 uudistunut perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen lainsäädäntö ja opetussuunnitelman perusteet. VEROSSA linjataan ja kehitetään erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen rakenne ja prosessi. Pääosiltaan VERO keskittyy erityisopetuksen järjestelyyn, mutta muutamassa kohdassa painotetaan ohjauksellisia seikkoja sekä oppilaanohjausta

Henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen tukeminen on opinto-ohjauksen ydin aluetta perusopetuksen lisäksi. Sen tavoitteena on opiskelijan itsetuntemuksen lisääminen ja tuen antaminen omien vahvuuksiensa ja oppimisedellytysten löytämiseen. Lisäksi sen tavoitteena on yksilöllisyyden tukeminen, yhteisöllisyyteen kasvattaminen sekä sosiaalisten taitojen vahvistaminen. Hakunilan koulun opetussuunnitelmassa korostetaan ohjausta koko koulun tehtäväksi.

Opiskelutaitojen ohjauksen ja opiskelun tukemisen tavoitteena on perehdyttää oppilas oppimaan oppimiseen, auttaa oppilasta löytämään oma opiskelutyylinsä ja havaitsemaan mahdolliset oppimisvaikeutensa sekä vahvistaa hänen identiteettiään oppijana ja valmistaa häntä elinikäiseen oppimiseen.

Ammatillisen suuntautumisen ja uravalinnan ohjaaminen on pitkäkestoinen prosessi, joka valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaan alkaa jo perusopetuksen alaluokilta yleisenä yhteiskuntaan perehdyttämisenä ja tutustumisena työelämään ja ammatteihin. Tämän prosessin on tarkoitus jatkaa yläluokkien ja toisen asteen koulutuksen läpi sekä vielä sen jälkeenkin. Erityisen kriittisinä vaiheina tässä ovat koulutusvalinnat. Hakunilassa uravalintaprosessin vaikeus näkyy koulutusjärjestelmässä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jättäytymisenä, opintojen keskeyttämisinä sekä alan useina vaihtamisina.

Valtakunnalliset ohjauksen arviointitulokset ovat osoittaneet, että kaikki oppilaat eivät saa riittävästi ohjautukea opinnoissaan ja kehityksissään. Ohjauksen tuella oppilas tekee omiin kykyihinsä ja kiinnostuksiinsa perustuvia opiskelua, koulutusta, arkielämää ja elämänuraa koskevia ratkaisuja. Lisäksi usein unohdetaan ohjaustyön koskevan koulun koko henkilökuntaa sekä sen, että ohjaus on pitkäaikainen prosessi, jonka kuluessa ohjaajalle välttämätön asiantuntemus kehittyy, keskinäinen luottamus rakentuu ja oppilaan jatkosuunnitelmat hahmottuvat ja täsmentyvät. Ohjauksen on vielä erityisesti tuettava niitä oppilaita, joilla on opiskeluun liittyviä vaikeuksia tai jotka ovat vaarassa jäädä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle perusopetuksen päätyttyä. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla on taattava riittävästi aikaa ja asiantuntemusta etenkin henkilökohtaiseen ohjaukseen ja tukitoimiin, jotta realistinen jatkosuunnitelma ja myös motivaatio sen toteuttamiseen löytyvät.

Perinteinen ohjaustyön palvelumalli ei pysty yksin vastaamaan kasvavaa ohjauksen kysyntää; yksittäinen ohjaaja ei enää kattavasti hallitse ja arvioi verkkojenkin kautta välittyvää ohjauksellista tiedon määrää ja laatua. Koska lisäksi julkisin varoin toimivalla järjestelmällä ei ole varaa palkata riittävästi ohjaajia, tästä on muodostumassa taloudellinenkin ongelma. Ohjauksen tavoitteet on peruskoulussakin asetettava uudelleen, päätavoitteina oma aktiivisuus, luovuus, henkilökohtaisen oppimispolun hahmottaminen ja jatkuva arviointi.

Vantaan VERSOSSA painotetaan kaikkien opettajien tehtäväksi oppilaan ohjaus oppiaineiden opiskelussa sekä auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan ja oppimisen valmiuksiaan sekä ennaltaehkäistä opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Jokaisen opettajan tehtävänä on oppilaiden persoonallisen kasvun, kehityksen ja osallisuuden tukeminen.

4.2 Ohjauksen arvioinnista

Kaikkien oppilaiden opiskelun ytimenä pidetään henkilökohtaisia opintosuunnitelmia ja niiden jatkuvaa arviointia. Tässä ohjaus liittyy opiskelijavalintoihin, opintojen etenemiseen, valinnaisuuteen, jatko-opintoihin sekä työelämään siirtymiseen. Ohjaus pitäisi huomioida paremmin oppilaitoksen opetussuunnitelman kehittämisstrategiassa

Ohjauksen perustehtävien ajoittainen analysointi ja kriittinen onnistumisen arviointi mahdollistaa laadukkaan koko koulun käsittävän ohjauksen ja opinto-ohjauksen, mikä puolestaan edistää koulutyön tuloksellisuutta; lisää hyvinvointia koulussa sekä ehkäisee syrjäytymistä. Sen avulla edistetään myös koulutuksellista, etnistä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Ohjaustoiminnan tulee muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä jatkumo, jonka toteutuminen taataan siten, että ohjaustyöhön osallistuvat opettajat toimivat yhteistyössä oppilaan opinto-polun aikana ja nivelvaiheissa.

Opinto-ohjauksen kehittämisessä tavoitteiksi on asetettu ohjauksen korkea laatu, koulutuksellinen tasa-arvo ja elinikäisen oppimisen periaate. Lisäksi ohjaustoiminnassa painotetaan kansainvälistymistä sekä koulutuksen ja työelämän yhteistyön lisäämistä. Opiskelun ydin on henkilökohtainen opintosuunnitelma ja sen jatkuva arviointi. Koulunkäynnissä otetaan aikaisempaa enemmän huomioon oppilaan yksilöllisyys. Perusopetuksessa valinnaisuuden lisääntyminen on vaikuttanut ohjauksen uudelleen arviointiin. Ohjausta on tarkasteltava laajemmin kuin yksittäisen opinto-ohjaajan toimenkuvan kautta. Ohjauspalveluja suunniteltaessa koko koulun henkilöstön pitäisi tietää, millaisia ohjauspalveluja on tarjolla ja kuka mistäkin vastaa oppilaan eri opintopolkujen aikana. Ohjaustoiminnan arvioinnissa nostetaan esille seuraavat kolme osa-aluetta:

1. Ohjauksen vaikuttavuus

Miten hyvin koulutuksen tuottamat valmiudet edistävät yksilön oppimista sekä työelämän ja muun yhteiskunnan kehitystä. Perusopetuksessa tämä tarkoittaa sitä, että tehdään konkreettisesti oppilaan oppimista hyödyntäviä asioita, oppimisella on selkeä henkilökohtainen tavoite kullekin oman tasonsa mukaisesti. Jotta tämä onnistuisi, tarvitaan säännöllisiä arviointikeskusteluja (oppilaat, opettajat, kouluhallinto).

2. Ohjauksen tehokkuus

Miten hyvin ja toimivasti opetus on järjestetty ja miten joustavasti koulujärjestelmä eri osineen toimii. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pedagogiset toimintaedellytykset on määritelty (tilat, laitteet, opettajat, johtamiskulttuuri) ja miten toimivia ne ovat käytännössä.

3. Ohjauksen taloudellisuus

Miten optimaalisesti koulutukseen osoitetut varat on käytetty. Konkreettisesti koulumaailmassa tarkastellaan opetuksen hintaa Vantaalla, pääkaupunkiseudulla ja valtakunnallisesti. Perusopetuksen rahavarojen käyttösuunnitelman toteutumisen seuranta.

5 OHJAUKSEN UUSI TOIMINTAKULTTUURI

Peruskoulussa tarvitaan ohjauksellisen ajattelun ja ohjauksen toimintakulttuurin uudelleenarviointia ja muutosta. Oppilaitoksissa tämä tarkoittaa konkreettisesti sitä, että tarvitaan yhteistä, tietoista näkemystä tavoiteltavista muutoksista. Uuden yhteisen toimintapolitiikan arvona se, että sen avulla oppilaitoksissa voidaan taata ohjaukselliset minimipalvelut kaikille oppilaille. Uudelta ohjaukselliselta toimintapolitiikalta toivotaan myös joustavuutta, että se voisi ottaa paremmin huomioon:

1. Erilaisten oppijoiden erilaiset motiivit ja tarpeet
2. Erilaiset joustavat opetuksen toteutusmuodot
3. Erilaiset joustavat opetusohjelmat, opintokokonaisuudet ja oppiaineet
4. Opettajien erilaiset valmiudet toimia ohjauksellisissa tehtävissä.

Tarpeiden jäsennyksistä tunnetuin on Maslowin tarvehierarkia. Mallin mukaan ihmisen tarpeet muodostavat hierarkian, jossa alempien motiivien tultua tyydytetyksi, tarpeet siirtyvät aina seuraavaksi ylemmälle tasolle.

- a. Fysiologiset tarpeet (jano, nälkä, fyysiset tarpeet)
- b. Turvallisuuden tarpeet (asunto)
- c. Yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarpeet
- d. Arvonannon tarpeet (sosiaalinen hyväksyntä)
- e. Itsensä toteuttamisen tarpeet (henkiset tarpeet).

Motiivihierarkian huipulla on itsensä toteuttamisen motiivi, aidon inhimillisen toiminnan tarve, jatkuva halu toteuttaa unelmiaan, tulla mahdollisimman täydelliseksi hyväksi itseksi. (Peterson & Hittie 2003, 326). Vaikka teoria on vanha (1970) ja sitä on kritisoitu, se on kuitenkin antanut vaikutteita myöhemmille tarveteorioille, mm Glasserin viiden tarpeen teorialle (Peterson & Hittie 2003, 361).

Hakunilassa tarvehierarkian huomioiminen yleis- ja erityisopetuksessa sekä opinto-ohjauksessa että koko koulun oppilaan ohjauksessa on merkittävää. Jos oppilaat ensimmäiset neljä perustarvetta eivät ole kunnossa, oppilaan motivaatio vastaanottaa uutta tietoa ja oppia on heikkoa. Hakunilan koulutoimi on aktiivisesti yhteistyössä alueen sosiaalitoimen, seurakunnan, etnisten vähemmistöjen ja työvoimatoimiston kanssa, jotta oppilaiden koulunkäynti sujuisi perustarpeiden osalta mahdollisimman hyvin. Kuitenkin moniammatillisen avustusjärjestelmän jarruna on ollut riittävän varhainen puuttuminen, lievä byrokraattisuus asioiden joustavassa hoidossa ja alueen lastensuojeluviranomaisten runsas vaihtuvuus ja riittävien resurssien puute.⁴

Omassa kehittämishankkeessani yleisellä tasolla pidän erityisen tärkeänä uuden ohjauksellisen toimintakulttuurin huomioimisen ja tarkastelun kolmella sektorilla:

- 1) Oman ohjauksellisen osaamisen kriittistä paikantamista. Mikä on ollut onnistunutta ja toimivaa ja missä tarvitsen lisää kehittämistä tai kokonaan

⁴ Hakunilan koulun kuraattorin, erityisopettajien haastattelut, oppilashuoltotyöryhmän kokoukset keväällä 2005.

uuden asian oppimista? Tarkastelun alaiseksi asetan kehittämishankkeessani erilaisten oppijoiden:

- henkilökohtaisen ohjauksen,
- luokka- ja pienryhmäohjauksen,
- toimivan verkostoyhteistyön rakentamisen, jossa merkittävänä seikkana on oman vastuualueen tarkentamisen.,
- oman asiantuntijuuden jatkuvan kehittämisen (koulutukset),
- oppimateriaalin uudistamisen erityisoppilaita huomioivaksi, mitä olisi tarjolla erityisoppilaiden ohjaukseen?
(oppikirjat, atk-ohjelmat, cd, internet, tv-ohjelmat).

- 2) Koko koulun mukaan ottamista erilaisten oppijoiden kasvun ja kehityksen sekä opiskelun ohjaukseen ja tukemiseen. Hakunilan koulussa on pienluokkamuoista erityisopetusta omine erityisopettajineen ja integraatio-oppilaita on kaikilla oppilaitoksen opettajilla oppitunneilla. Monista tutkimuksista tiedetään, että oppimisvaikeuslapset ovat erityisen herkkiä sille, että opetus on hyvin organisoitua ja johdonmukaista ja että oppimistilanteissa vallitsee yhteistoiminnallinen ja myönteinen oppilaan onnistumiseen luottava ilmapiiri. Hyvä työskentelyilmapiiri luokassa on kaikkien etu, sekä oppilaan että myös opettajan - jaksamisenkin - kannalta (Väyrynen 2001, 12-29)
- 3) Uuden oppiminen on pitkäjänteinen prosessi. Koulun uuden toimintakulttuurin luominen ei onnistu vain yhden opinto-ohjaajan toimeksiannosta eikä yhden vuoden aikana, vaan siihen tarvitaan koko koulun usean vuoden määrätietoista ja suunnitelmallista yhteistyötä

5.1 Ohjauksen järjestämisestä ja arvioinnista Hakunilan koulussa

Opinto-ohjaus/oppilaanohjaus on viime vuosina ollut usein eri viestintävälineissä arvostelun kohteena, koska ohjauksen sisältö on monimerkityksinen ja vaikeasti määriteltävissä. Poikkeavuutta ilmenee jo ohjaus-termin käytössä eri kouluasteilla. Perusasteella ohjaus on oppilaan-ohjausta, toisella asteella opinto-ohjausta ja aikuiskoulutuksessa ohjausta (Kasurinen 2004, 40). Lisää ohjauksen eroavaisuuksia havaitaan, kun tarkastellaan, miten ohjaus on järjestetty oppilaitoksittain tai laitoksittain. Mitä korkeammalle asteelle koulutuksessa mennään, sitä suuremmat vaihtelut ohjauksen laadussa, määrässä ja järjestämisessä on havaittavissa (Moitus et al 2001, 25). Vaikka perusasteella ohjaus on määritelty valtakunnallisissa ja paikallisissa opetussuunnitelmissa, siitä huolimatta ohjauksen järjestäminen vaihtelee kunnan sisälläkin oppilaitoksittain.

Koko kehittämishankkeeni lähtökohtana on holistinen ja opiskelijapolkumalliin perustuva kehittämissuunnitelma. Oppilaitoksen ohjaus-, tiedotus ja neuvontapalvelujen kehittämisen arviointiin käytän neljän vaiheen suunnittelumallia (Vuorinen & Sampson 2002, 46-69), jossa tärkeänä lähtökohtana on oppilaan henkilökohtaisen opintosuunnitelman elinikäisen oppimisen näkökulma – siis hyvin asiakaslähtöinen ja ohjauspalvelujen käyttäjäperustainen ohjelma. Ohjauksen kokonaisuutta hahmotetaan oppijan kysymysten kautta, joita hän kohtaa opinto-ohjelmansa aikana. Opiskelijalähtöisyys saavutetaan ottamalla nuori huomioon kokonaisvaltaisena yksilönä, eikä vain peruskoulun aikaisen ja jälkeisen ”opintopotken” suorittavana oppijana. Koulujärjestelmän pitäisi pystyä tukemaan erilaisen oppilaan koulunkäyntiä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä

kokonaisvaltaisesti. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen tai jättäytymiseen liittyy oleellisesti kysymys, miten koulun tuki- ja ohjauspalvelut pystyvät tukemaan, motivoimaan ja ohjaamaan oppilasta.

Koulujärjestelmän ohjauspalvelujen kehittämisen ensimmäisessä vaiheessa arvioidaan, miten oppilaitos vastaa eri oppilasryhmien ja eri sidosryhmien kysymyksiin oppilaan opintopolun eri vaiheissa. Miten koulu on kartoittanut oppilaiden ja sidosryhmien motiiveja hakea ohjausta? Hakunilan koulussa opintopolun ohjaustarpeet on määritelty suurimmaksi osaksi moniammatillisena viranomaisyhteistyönä. Vaikka perusasteella aikuinen-lapsi -opetussuhde vaikeuttaa täysin tasa-arvoisen vuorovaikutussuhteen muodostumista, kaikki oppilasta koskevat päätökset tehdään yhteistyössä oppijan ja huoltajan kanssa.

Toisessa vaiheessa yksilöidään tai arvioidaan, millaisilla palvelumuodoilla oppilaitos vastaa edellä mainittuihin kysymyksiin oppimispolun eri vaiheissa. Käytännössä arvioidaan, millainen on koko henkilöstön asiantuntijuus ohjauksellisissa kysymyksissä ja miten henkilöstön täydennyskoulutus on järjestetty. Lisäksi arvioidaan käytössä olevien lähestymistapojen, resurssien ja toimintaedellytysten tarkoituksenmukaisuutta. Pohdittavana on myös, miten voidaan muodostaa itseään jatkuvasti arvioiva ja tarkentava avoin oppimisympäristö henkilöstön täydennyskoulutukseen. Ohjauspalvelut perusasteella noudattavat vielä jäykkää perinteistä ”yhden opinto-ohjaajan vastuulla ohjaus” -linjaa. Uusien opetussuunnitelmien myötä hidasta muutosta on kuitenkin odotettavissa tulevaisuudessa. Koko oppilaitoksen kehittämisessä tarvitaan myös selkeä ja toimiva vastuun- ja työnjako.

Kolmannessa vaiheessa selvitetään, miten eri oppilaitosmuotojen opetussuunnitelmassa ja tutkintovaatimuksissa on otettu huomioon ohjaukselliset kysymykset opiskelijan polun eri vaiheissa. Ovatko yksilölliset koulutusratkaisut mahdollisia ilman, että valinnaisuus rajoittuisi tai opiskeluaika ei merkittävästi pidentyisi? Kaikille oppilaille pitäisi antaa mahdollisuus tarvittaessa yksilöllistettyyn ja säännöllisesti tarkastettuun henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan tai oppimissuunnitelmaan.

Neljännessä ohjauksen kehittämisen arviointivaiheessa on tarkasteltava, miten ohjauksen järjestämisen valtakunnalliset ja alueelliset strategiat ovat mukana koulutusorganisaation palveluiden kokonaissuunnittelussa. Vantaalla koulutoimen paikallinen ja valtakunnallinen strategiasuunnittelu on painottunut sivistysvirastolle, joka on laatinut koulujen opetushenkilöstön kanssa yhteistyössä mm. Verson.

Erittäin mielenkiintoista on jokaisessa neljässä vaiheessa huomioida ohjauksen ”front office” ja ”back office” näkökulma. Millainen on ohjaus- ja neuvontapalvelujen saavutettavuus organisaatiossa? Miten käyttäjiä ohjataan valitsemaan ja käyttämään saatavilla olevia palveluja ja materiaaleja (opiskelijalle näkyvä osa ”front office”) Kokonaisvaltaiseen kehitykseen on pohdittava, millaiset strategiat, toimintapolitiikat ja ajattelumallit ohjaavat palvelujen kokonaissuunnittelua, asemaa ja tarjontaa organisaation sisäisissä ja ulkoisissa verkostoissa (”back office”). Kaiken tärkeimpänä tavoitteena on yrittää kehittää Hakunilan koulun ohjaukulttuuria sekä sen avulla luoda perustaa tasa-arvoisemmalle ja toimivammalle koulupolitiikalle. (Vuorinen & Sampson 2002, 57-60).

5.2 Ensimmäiset toimenpiteet Hakunilassa rakenteiden kehittämiseksi

Hakunilan koulussa erityisoppilaiden opinto-ohjaus hoidettiin 1990-luvulla pääasiallisesti yleisopetuksen toimintojen mukaisesti. Erilaisia oppijoita ohjattiin ilman mitään erityistoimenpiteitä tai erityissuunnitelmia Tällainen ohjauspolitiikka onnistuikin vielä 5-7 vuotta sitten, kun erilaisten oppijoiden lukumäärät olivat kohtalaiset sekä oppimisvaikeudet ehkä selkeämmin havaittavissa ja autettavissa. Mutta vuosina 2003-2005 erilaisten oppijoiden lukumäärät lisääntyivät Hakunilassa ja Vantaalla merkittävästi. Aluksi palkattiin lisää erityisopetushenkilökuntaa. Pian kuitenkin tultiin siihen tilanteeseen, että pätevistä erityisopettajista alkoi olla pulaa. Tällöin oli ryhdyttävä miettimään uusia opetuksen ja ohjauksen toimintatapoja. Sivistystoimesta ehdotettiin erityisoppilaiden integroimista yleisopetuksen luokkiin. Tästä oli taas seurauksena se, että aineenopettajat kokivat työnsä entistä raskaammaksi. Kommenttina oli mm. " Ei meillä ole erityisopettajan pätevyyttä, emmekä saa edes erityisopettajan palkanlisää, miksi meidän pitäisi ottaa erityisoppilaita muutoinkin oppilasmääriltään suuriin luokkiin". Hakunilan koulussa opettajien erityisen kritiikin kohteeksi joutui sopeutumis- ja käyttäytymishäiriöiksi kutsuttu oppilasjoukko (entinen ESY), joka oppimis- ja lahjakkuustasoltaan oli vähintään normaalitasoinen – joskus hyvinkin lahjakas ja nopea tehtävissä, mutta kuitenkin heillä oli ajoittain käyttäytymiseen, keskittymiseen ja motivaatioon liittyviä vaikeuksia ja siten he olivat erityisen tuen tarpeessa.

Joulukuussa opettajien joulukahvitilaisuudessa rehtori ilmoitti, että kevätlukukaudella 2005 koulussa panostetaan erityisopetuksen kehittämiseen. Koulumme on nimetty Vantaan peruskouluista yhdeksi erityisopetuksen osaamisaluekouluksi ja Hakunilan koulu on saanut sivistysvirastolta määrärahan tavoitteen toteuttamiseksi. Koulun opettajille järjestetään aiheeseen liittyen koulutustilaisuuksia sekä kouluumme kutsutaan alan asiantuntijoita, joiden kanssa yhdessä suunnitellaan erityisopetusta yhteistyössä muiden aineenopettajien kanssa.

6 HAKUNILAN KOULU ERITYISOPETUKSEN OSAAMISKESKUSKOULUNA

Vantaan VERSOSSA Hakunilan koulu on nimetty erityisopetuksen erityisosaamiskouluksi. Vantaan koulupoliittisen ohjelman (KOPO) mukaisesti osaamiskeskukseksi kutsutaan koulua, jossa on erityistä erityisopetuksen osaamista esim. dysfasia-, autismi-, harjaantumis-, mukautettu opetus jne. Jokaisella osaamisaluekoululla on erityisopetuksen alueellinen yhteyshenkilö, joka auttaa tarvittaessa opettajia ja oppilaita opiskelupaikan järjestelyissä yhteistyössä alueellisten konsultoitujen erityisopettajien, alueellisten työryhmien ja sivistystoimen kanssa. Hakunilan alueella on perusopetuksen 1-6. luokille neljä konsultoivaa erityisopettajaa, perusopetuksen 7-9.luokille yksi konsultoiva sekä alueen lukioille myös yksi konsultoiva erityisopettaja lukuvuonna 2004-2005.

Opinto-ohjauksessa teen lähes viikoittain yhteistyötä perusasteen, ammattioppilaitoksien ja lukioiden erityisopettajien kanssa. Lisäksi konsultoivat erityisopettajat vierailevat tarvittaessa opettajakokouksissa tai vanhempien palaverissa. Helsingin alueella erityisopetuksen järjestämät koulutustilaisuudet ohjauksen asiantuntijoille ovat tärkeitä alan uusimman tiedon päivittämisen vuoksi, mutta myös eri sidosryhmien tapaamisten kannalta. Helsingin Seudun Erilaisilta Oppijoilta (HERO ry) olen saanut opinto-ohjaukseen liittyvää materiaalia erityisoppilaille sekä vinkkejä, joista esimerkkinä keväällä 2005 avatut Virtuopo -opinto- ja uraohjausportaali (<http://www.virtuopo.net>) erilaisille oppijoille selkokielellä.

Hakunilan koulussa aloitetaan syksyllä 2005 erityisopetuksessa uusi malli. Jokaiselle luokka-asteelle tulee oma erityisopetusluokka omine erityisopettajineen ja näiden lisäksi on kaikille luokille yhteinen laaja-alainen erityisopettaja. Koulussamme tätä kutsutaan "länsimäen malliksi", koska Vantaan Länsimäessä tätä on onnistuneesti toteutettu jo muutaman vuoden ajan.

6.1 Oppimissuunnitelma ja HOJKS

Oppimissuunnitelma

Oppimissuunnitelma on suunnitelma oppilaan opinto-ohjelman toteuttamiseksi. Se auttaa koulua ja opettajaa turvaamaan oppilaalle parhaat edellytykset oppia ja edetä opinnoissaan. Kaikille oppilaille voidaan tehdä oppimissuunnitelma. Se tehdään kaikille pitempiaikaista erityistä tukea tarvitseville, tarvittaessa osa-aikaiseen erityisopetukseen osallistuville ja maahanmuuttajaoppilaille oppilashuoltoryhmässä sovitun mukaisesti. Oppimissuunnitelma tehdään yhteistyössä oppilaan, huoltajien sekä koulun ja muiden mahdollisten asiantuntijoiden kanssa oppilashuoltoryhmässä (OHR). Oppimissuunnitelma sisältää oppilaan opinto-ohjelman. Siinä määritellään opiskelun tavoitteet, valinnaisopinnot sekä kaikki mahdolliset tukitoimet, kuten tukiopetus, osa-aikainen erityisopetus, avustajapalvelujen määrä sekä muut kuntouttavat toimenpiteet.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)

Jokaiselle erityisopetukseen otetulle tai siirretylle oppilaalle tulee laatia hyväksytyyn opetussuunnitelmaan perustuva, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). HOJKS korvaa henkilökohtaisen oppimissuunnitelman. Aikaisemmin tehty oppimissuunnitelma voidaan liittää osaksi HOJKSia ja täydentää sitä sovitulla tavalla.

HOJKS muodostuu salassa pidettävistä oppilaista koskevista tutkimustuloksista ja diagnooseista ja luottamuksellisesti käsiteltävistä oppilaan oppimiseen liittyvistä tiedoista.

HOJKSsa määritellään opiskelun tavoitteet ja oppilaan tarvitsemat tukitoimet sekä oppilaan edistymisen ja suunnitelman toimivuuden seurannan ja arvioinnin periaatteet. HOJKSsa määritellään myös aineet, joissa oppilas noudattaa yksilöllisiä oppimääriä.

HOJKS laaditaan yhteistyössä sovitulla tavalla rehtorin, oppilaan, huoltajien, opettajien ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Siinä määritellään kunkin vastualueet sekä milloin suunnitelma tarkastetaan ja kuka vastaa kokoonkutsumisesta

6.2 Oppimissuunnitelma ja HOJKS ohjauksen apuna

Ohjauksen perustehtäväalueet ovat: kasvun ja kehityksen tukeminen, opiskelun ohjaus ja uravalinnan ohjaus Yhteiskunnallisten muutosten myötä näistä kolmesta perustehtäväalueesta kaikkein eniten on lisääntynyt kasvun- ja kehityksen tukemisen osuus. Hakunilan koulun oppilaista suurin osa saa peruskoulun päättötodistuksen yleisopetuksesta. Osa oppilaista tarvitsee yksilöllisesti räätälöityjä koulutusratkaisuja. Erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma tai HOJKS. Miten sitten HOJKS:n ja oppimissuunnitelman ohjaukselle mahdollistamisen tavoitteena on toteuttamiskelpoinen suunnitelma, jonka avulla oppilas voi kohdistaa opiskeluponnistuksiaan edistääkseen valitsemaansa päämäärän toteutumista.

Jotta molemmat suunnitelmat eläisivät aidosti osana koulunkäyntiä – ei vain paperilla – erittäin tärkeätä on ohjaajan ja ohjattavan sensitiivinen vuorovaikutus opintojen alussa, opiskelun aikana ja jälkiseurannassa. Henkilökohtaisen vuorovaikutuksen mahdollisuus on erityisen tärkeä oppilaalle. Ohjaajalla on kolme perustehtävää vuorovaikutustilanteissa (Kallio & Kurhila 2003, 131-149):

1. luottamuksellisen keskustelun luominen ohjattavan kanssa,
2. pyrkiä käsittelemään oppilaan kohtaamia vaikeuksia yhdessä,
3. suunnitella ja rakentaa oppilaan kanssa toimintatapoja, joiden tarkoituksena on lisätä hänen omaa vastuullisuuttaan ja elämän hallintaansa, mielekästä sosiaaliseen elämään osallistumista sekä auttamaan häntä valitsemaan tulevaisuutensa suuntaa.

Opetuksen perusasteella avoimen sensitiivisen vuorovaikutussuhteen luominen on haaste ohjaajalle, jonka rasitteeksi lankeaa ikäkuilun lisäksi asiantuntija- ja auktoriteettiasema. Opiskelusuunnitelmia laadittaessa ohjaajan on samanaikaisesti ylläpidettävä omaa asiantuntijuuttaan että tasa-arvoista suhdetta

ohjattavaan. Lisäksi joissakin moniammatillisissa suunnittelukokouksissa opinto-ohjaaja saattaa edustaa oppilaan asioiden hoidossa puolueetonta linjaa. Esimerkiksi tilanteessa, jossa oppilaan huoltajan ja luokanvalvojan näkemyksiä värittää liikaa kapea-alainen ”huoltajanrooli” ja/tai ”luokanvalvojan rooli”. Tällöin oppilaan todellinen tilanne ja avun tarve voi jäädä huomioimatta. Opinto-ohjaajan tehtävänä on nähdä oppilas kokonaisvaltaisesti ja juuri oppilaan edun mukaisesti huomioiden molempien tahojen mielipiteet.

Opintojen edetessä HOJKS:it ja oppimissuunnitelmat on määriteltävä uudelleen. Tällöin suunnitelmissa ei seurata vain opintosuorituksia (sitoutuneisuutta suunnitelmaan), vaan oppilaan omaa tilanteen itsearviointia, minkä tavoitteena olisi oppilaan itsetuntemuksen lisääntyminen (vahvuudet) ja oman elämän hallinta kokonaisuudessaan (Kallio & Kurhila 2003, 131-149).

7 ERILAISTEN OPPIJOIDEN JA OHJAUKSEN ”HAKUNILAN MALLI”

Ohjauksen keskeisimmät muodot ovat oppilaanohjaustunnit, henkilökohtainen ohjaus, ryhmäohjaus ja työelämään tutustumisen jaksot. Luokkamutoisessa ohjauksessa käsitellään kaikkia oppilaita koskevia asioita. Luokkaohjaus on luonteeltaan pääsääntöisesti informatiivista.

Henkilökohtainen ohjaus on yksilöllistä, sen sijaan ryhmäohjauksessa myös ryhmän jäsenet ohjaavat toisiaan. Tavoitteena on, että oppilas alkaa itse pohtia omaa kehitystään, opiskeluaan ja valintojaan. Oppilaanohjauksen painopiste on henkilökohtaisessa ohjauksessa, koska oppilaan oppimisympäristö on monimuotoistunut ja kansainvälistynyt. Henkilökohtainen ohjaus tukee myös syrjäytymisen ennalta ehkäisyä.

Päävastuu oppilaanohjauksen toteuttamisesta on opinto-ohjaajalla. Kuitenkin oppilaanohjauksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää koulun sisäistä yhteistoimintaa sekä hyvin toimivaa yhteistyötä koulun ja ympäröivän yhteiskunnan välillä, erityisesti työelämän, eri oppilaitosten sekä työvoima- ja kouluviranomaisten kanssa. Oppilaan kokonaisvaltaisen kehittymisen ja opiskelutaitojen tukemisessa kodin ja koulun välinen yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää.

Talvella 2005 Hakunilan koulussa järjestettiin ensimmäiset koko koulun henkilökuntaa koskevat tilaisuudet erityisopetuksen kehittämiseksi. Tärkeän ja ajankohtaisen asian tuominen esille on jo yksi osoitus siitä, että henkilökunta haluaa kehittää toimintaansa juuri tällä sektorilla (Liite 1 ja 2).

Ohjauksen arviointimallin neljästä vaiheesta (ks. s.20) voidaan todeta yhteisesti, että koulussa ei ole kartoitettu riittävästi yleis- tai erityisopetuksen ohjaustarpeita ja ohjaus on ollut korjaavaa eikä kovin suunnitelmallista tai ennaltaehkäisevää. Ohjausta on annettu vasta sitten kun siihen on tullut pakottava tarve. Asiantuntijuuden kehittämisestä ja resurssien puutteesta kaikki olivat yhtä mieltä. Sen sijaan ristiriitaisuuksia ilmeni erityisopetuksen lähestymistavoissa sekä toimintaedellytyksien tarkoituksenmukaisuuksissa. Hakunilan koulussa erityisesti luokanvalvojat ja aineenopettajat kokivat oppimissuunnitelmien vuosittaiset laatimiset turhiksi ja oikealta opetukselta aikaa vieviksi ja ”pakkopullaksi”.

Koulutustilaisuuksissa olleet konsultoivat erityisopettajat korostivat runsasta yhteistyötä erityisopetuksen ja aineenopettajien sekä opinto-ohjaajan kanssa. Erityisesti he korostivat varhaisessa vaiheessa alkavaa yhteistyötä: alakoululta yläkoululle ja yläkoululta toiselle asteelle -nivelevaiheissa.

Hakunilan koulun ohjauksen uutta toimintakulttuuria kokouksissa aloitettiin rakentamaan ”avaamalla rakenteita” opintopolkumallin mukaisesti opiskelijälähtöisesti ja laadukkaan opettajuuden kehittämiseksi.

Ohjauksessa parannettavaa

Ohjaustyöni kehittämisen kannalta olennaista on yrittää huomioida paremmin ohjattavan todelliset ja yksilölliset tarpeet opinto-ohjauksessa. Vantaalla erilaisten

oppijoiden opetustilanteesta tehtiin keväällä 2005 selvitys, jonka mukaisesti Vantaalla on koko maan vaikein tilanne erityisopetuksen suhteen. Vantaan erityisopetuksen tilanteen parantamiseksi nimitettiin asiaa hoitamaan selvitysmies rehtori Eero Väättäin Pakkalan erityiskoulusta. Hän suosittaa erilaisten oppijoiden opinto-ohjauksen kehittämiseksi huomioitavan seuraavanlaisia parannusehdotuksia:

1. Yksilöllistä opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaiden, erityisoppilaiden henkilökohtaiset haastattelut opinto-ohjaajan pitäisi päästä aloittamaan 6. luokalle tultaessa. Joissakin tapauksissa opinto-ohjaajan läsnäoloa tarvittaisiin myös yhteisissä vanhempaintapaamisissa. Kaikkeen ei opinto-ohjaajan läsnäoloa tarvita, vaan aikuisena ja ohjaajana voi toimia myös oma luokanopettaja. Koska perusopetuksen luokilla 1-6 ei työskentele päätoimisessa virassa oleva opinto-ohjaaja, perusasteen 7-9.luokkien opinto-ohjaaja voi konsultoida tarvittaessa kollegaa.

2. Oppilaan siirtyessä perusopetuksen 7. luokalle oppilaanohjauksen pitäisi olla jatkumo aikaisemmasta eli ohjausvastuu on edelleen koko koulun henkilökunnan asia. Esimiehenä rehtori vastaa kokonaisvaltaisesti koulun toiminnasta. Päätoiminen opinto-ohjaaja suunnittelee ja huolehtii opinto-ohjauksesta yhteistyössä muun henkilökunnan ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Koulun opinto-ohjaajan tehtävänä on luoda kaikille oppilaille mielekkäitä ohjauksen luokkaopetustunteja. Erityisoppilaat opinto-ohjaaja huomioi yhteistyössä erityisopettajien kanssa henkilökohtaisilla haastatteluajoilla. 7.luokkalaisille pitää virittää haaveet ja unelmat tulevasta ammatista. Monesti erityisoppilaat tarvitsevat enemmän aikaa asioiden mieltämiseen ja prosessointiin kuin yleisopetuksessa ovat. Erityisoppilaiden vahvuuksien löytäminen jatkuu 7.luokalla. Erilaisten oppijoiden oppimistyylin vahvuuksien sekä myös heikkouksien huomaaminen on tärkeää tulevia opinto- ja urasuunnitelmia varten.

3. Opintojen edetessä tärkeää on muistaa ohjauksessa oppilaan tilanteen jatkuva ja säännöllinen arviointi: antaa oppilaalle mahdollisuus itsearviointiin, resursseja ohjauspalvelujen arviointiin sekä ohjauksen laadun arviointiin. Oppilaan itsearvioinnin kehittäminen kohti parempaa itseohjautuvuutta. Erityisoppilaiden oppimissuunnitelmien ja HOJKSien arviointia: mahdollisia purkamisia tai tarvittavia ammattiauttajia. Ohjauksen kehittämisessä tärkeää on herkkyys ja refleктоiva ote omaan ohjaukseen.

4. Erityisoppilaiden ohjauksessa aktiivinen ja luova ote voi joskus olla tarpeellinen. Visuaalisten (fläppitaulu, piirtäminen) ja motorististen (kirjoittaminen) opetusmenetelmien käyttäminen ohjausistunnoissa voi edistää ohjattavaa vaikeiden asioiden ymmärtämisessä tai ongelmien ratkaisemisessa (Amundson 2005, 10) Jokainen oppilas oppii asioita omalla tyylillään. Oppilaalle oman oppimistyylin löytäminen sisältyy myös hyvään oppilaanohjaukseen. Kaikille sopivaa ohjausmateriaalia on vaikea saada, koska lähtökohtana on oppilaan ainutkertaisuus ja henkilökohtaisuus. Jatkuva molemminpuolinen vuorovaikutus ja yhteistyö toisen asteen erityisopetusta antavien oppilaitoksien opinto-ohjaajien ja ammattiopettajien (Järvenpään Invalidisäätiön Erityisammattioppilaitos, Keskuspuiston erityisammattioppilaitos sekä Vakesin ja Heltechin erityisopetuslinjat) kanssa on välttämätöntä.

5. TET eli 9.luokkalaisten työelämään tutustumisjakso tarjoaa erinomaisen tilaisuuden oppilaan vahvuuksien löytämiseen ja vahvistamiseen. Monelle se on ensimmäinen kosketus työelämään ja suurin osa heistä jännittää TETtiin menoa, ainakin ensimmäisiä päiviä. Itsetunnon heikolle erityisoppilaalle TETtiin meno voi tuntua pelottavalta tai lähes ylitsepääsemättömältä. Tavanomaisia erityisoppilaiden kysymyksiä ovat:

”Missä se tetti-paikka on? Miten sinne pääsee? Mitä minun pitää tehdä. Pärjääkö? Voiko sen keskeyttää? Voinko olla kotona?”

Erityisopetuksessa olevalle nuorelle on tärkeää saada TET:stä onnistumisen kokemuksia itsetunnon parantamiseksi ja omien vahvuuksien tukemiseksi. Onnistuneita TET-kokemuksia on mahdollista saada tekemällä tiivistä yhteistyötä vain muutamien valikoitujen yritysten kanssa. Pakkalan erityisopetuskoulussa TET-yhteistyösopimus on tehty vain viiden yrityksen kanssa Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että oppilas saa valita yhden yrityksen, jonne hän tekee tutustumisretken jo ennen TET-jakson alkua. Tällöin hän tutustuu TET-yrityksen henkilökuntaan ja siten voi turvallisesti aloittaa virallisen TET-jaksonsa.

6. Erityisopetuksen opettajan näkökulmasta yksilöllistä opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaiden ura- ja jatko-opinto-ohjaus pitäisi aloittaa intensiivisesti 15 kuukautta ennen yhteishakua eli jo perusopetuksen 8.luokalla. Tällöinkin lähtökohtana pitäisi olla ohjattavan yksilöllisten vahvuuksien, tarpeiden ja toiveiden huomioiminen tarvittavien tukitoimien kanssa. Monissa tutkimuksissa on tuotu esille, että opinto-ohjauksessa syrjäytymisvaarassa oleville oppilaille tämän nivelvaiheen tukimuotojen suunnittelu pitäisi aloittaa riittävän ajoissa ja niissä pitäisi painottua yksilölliset koulutusratkaisut (Muuronen 2002, 12-15).

8 ALUEELLISESTA VERKOSTOYHTEISTYÖSTÄ

8.1 Hakunilan alueryhmä

Hakunilan alueella on moniammatillista verkostoyhteistyötä tehty jo usean vuoden ajan. Käytännössä tämä on tarkoittanut yhteisiä tietyn asiantuntijaryhmän palavereja säännöllisin väliajoin. Yleensä siellä on ollut paikalla kuraattoreita, alueen oma poliisi, seurakunnan edustaja, erityisnuorisotyöntekijöitä sekä sosiaalityöntekijöitä. Maahanmuuttajaryhmien edustajia on kutsuttu paikalle tarvittaessa. Alueen opettajia, rehtoreita tai opinto-ohjaajia kokouksissa ei ole virallisesti ollut, mutta mahdollisuus osallistua kokouksiin on aina ollut. Ryhmän tarkoituksena on ollut pohtia yhdessä moniammatillisesti alueen ajankohtaisia vaikeita ongelmia. Esimerkiksi nuorten päihteiden käyttö tai 9.luokkalaisten pudokkaiden ohjaaminen kaupungin tuettuihin nuorisoprojekteihin, joista VAKESin Haavi-projekti on ollut monivuotisin. Haavi-projektin yhtenä erittäin merkittävänä lähtökohtana on ollut saada ammatillisen koulutuksen keskeytysprosentti pienemmäksi. Vielä noin 10 vuotta sitten VAKESin keskeytysprosentti hipoi valtakunnan kärkeä (17-20 %), viime vuosien aikana keskeytysprosentti on saatu valtakunnalliseen keskiarvoon eli vuosittain ammatillisen koulutuksen on VAKESissa keskeyttänyt noin 11 % aloittaneista opiskelijoista (<http://www.tilastokeskus.fi>).

8.2 VAKESIN Haavit

Hakunilan koulun opinto-ohjaajana yhteistyö kaupungin toisen asteen oppilaitoksien ammattiopettajien, opinto-ohjaajien ja erityisopettajien kanssa on ollut aktiivista. Koska yksilöllistä opetussuunnitelmaa opiskelevat oppilaat harvemmin suuntavat jatko-opintonsa lukioon, on yhteistyö keskittynyt Vantaan ammatilliseen koulutuskeskukseen eli VAKESIIN.

Vakesissa toimii Haaviprojekti, jolla tarkoitetaan tuettua siirtymistä perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen. Tukitoiminnot ”saattaen vaihtaminen” ja ”infotilaisuus toisen asteen koulutukseen hakeutuneille” suoritetaan pääasiallisesti jo perusopetuksen puolella. ”Nopean reagoinnin ja puuttumisen malli” ja ”parityö” ovat ammattioppilaitoksen puolella (Turkka 2005).

Saattaen vaihtaminen tarkoittaa sitä, että Vakesin työntekijä konkreettisesti saattaa oppilaan Vakesin toisen asteen työntekijän luokse. Työntekijöiden kannalta varmistetaan oppilaan tavoittaminen, jolloin tyhjäkäynti (turhautuminen) viranomaisverkostossa vähenee. Oppilaan omaa osallisuutta vahvistetaan (nuoren omat voimavarat) eli ei tehdä nuoren puolesta vaan hänen kanssaan. Malli sopii nuorille, jotka tarvitsevat elämäntilanteessaan juuri sillä hetkellä erityistä tukea ja apua. Saattaen vaihtamalla pyritään vähentämään nuoren syrjäytymistä yhteiskunnan rakenteista.

Infotilaisuudessa toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuneille tavoitteena on peruskoulun 9.luokan oppilaan ammatillista koulutusta koskevan

tietämyksen ja tietoisuuden lisääminen niin, että hän ymmärtää, mitä on opiskelu toisella asteella. Oppilas saa valmiuksia kohdata toisen asteen erilaisen opiskelukulttuurin. Infotilaisuudessa käydään lävitse;

- kuka olen, miksi olen tilaisuudessa,
- ammatillisten opintojen yleiskuva,
- opintojen rakenne,
- oppilaitoksen toiminta- ja opetuskulttuuri (poissaolot),

Haavi-projektin vahvuutena on sen oppilaslähtöisyys ja joustavat toimintatavat. Oppilaan henkilökohtainen tilanne kartoitetaan yhteistyöllä, minkä perusteella lähdetään hakemaan nuorelle urasuunnitelmaa tai tarvittaessa erilaisia avustavia toimia, kuten esimerkiksi kuraattorin tai ammatinvalintapsykologian ajanvarausta. Haavi-projektin toisena vahvuutena on se, että se on onnistunut avaamaan rakenteita yli oppilaitosrajojen sekä myös eri ammattikuntarajojen, jotka muutoin harvoin toimisivat joustavasti yhteistyössä. Vähintään kerran lukuvuodessa Haaviin kuuluvat asiantuntijat kokoontuvat yhteiseen koulutuspäivään, jonka tarkoituksena on ollut ”avata rakenteita”, tutustua moniammatillisiin sidosryhmiin sekä pohtia vuosittain esille nousevia haasteita ja tehdä toimintasuunnitelmaa tulevalle. Rakenteita on avattu ensinnäkin yhteisillä asiantuntijaluennoilla sekä konkreettisesti jakaantumalla moniammatillisiin keskusteluryhmiin. Yhden ryhmän kokoonpano on ollut seuraavanlainen:⁵

- * avoimen oppimiskeskuksen (10-luokat) johtaja,
- * maahanmuuttajien opinto-ohjaaja Vakesista,
- * nuorisolääkäri,
- * toisen asteen opinto-ohjaaja Helsingistä (Ammattikoulu),
- * yksi Haavi-projektityöntekijä,
- * perusasteen opinto-ohjaaja sekä
- * perusasteen erityisopettaja/aineenopettaja.

Hakunilan koulusta koulutuspäiviin on osallistunut perinteisesti opinto-ohjaaja, erityisopettajia sekä muutamia aineenopettajia. Varsinkin koulun erityisopettajat sekä aineenopettajat ovat saaneet koulutuspäivältä runsaasti tietoa toisen asteen koulutuksesta ja tarjolla olevista tukimuodoista. Aineenopettajien mukaan tulemiset toisen asteen erityisopetuksen koulutustilaisuuksiin on koettu merkitykselliseksi, koska heidän kautta ohjaus on voinut laajentua koulussa useamman aikuisen osalle sekä tietoisuus erilaisista oppilaista haasteineen on poistanut vanhoja ennakkoluuloja.

Haavi-projektissa kehittämisen varaa on sen seurantajärjestelmässä. Vaikka nuoren kanssa on käyty läpi hänen tarvitsemansa tuet, vierailtu oppilaitoksella koulutuskokeilussa sekä kuunneltu järjestetyt info-tilaisuudet, siitä huolimatta muutama nuori vuosittain keskeyttää jouluun mennessä opintonsa. Erityisesti juuri pudokkaiden vuoksi Haavi-projekti sekä yleensä kaikki yhteistyö tarvitsee jatkuvaa toiminnan arviointia, uusimman tutkimuksen hyväksikäyttöä sekä täydennyskoulutusta.

⁵ HAAVI-verkostotapaaminen 13.4.2005 Korsossa Lumon-lukiassa.

9 POHDINTAA

Kehittämishankkeeni tarkoituksena on ollut konkreettisesti kehittää koulun erilaisten oppijoiden opinto-ohjaus/ohjaustoimintaa. Vantaan Hakunilassa yksilöllistettyä opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaiden määrällinen kasvu vuosien 2000-2005 aikana on asettanut ohjaukselle uusia haasteita sekä tuonut ohjauksen kehittämisen välttämättömäksi toimenpiteeksi. Perinteinen yleisopetuksen ohjausmalli ei ole enää toimiva erilaisille oppijoille, jotka tarvitsevat eri tavoin hyvin yksilöllisestikin painotettua opinto-ohjausta opintopolun eri vaiheissa: ennen 7.luokalle siirtymistä, opintojen edetessä, päättöluokalla sekä siirryttäessä toiselle asteelle. Kehittämishankkeen avulla erilaisten oppijoiden ohjaus on saanut toimintaansa monia uusia parannusehdotuksia sekä samalla myös yleisopetuksessa olevien opinto-ohjaus on tarkentanut ohjaustarpeita. Kehittämishanke on aloittanut koko koulun ohjauksen kehittämisen.

Vantaan Hakunilassa erityisopetuksen ohjauksen ja opinto-ohjauksen kehittämisprosessi on aloitettu pienin askelin, mutta kohti parempaa ja laadukkaampaa koko koulun ohjausta ja opinto-ohjausta ollaan menossa. Koulun ohjauksen vahvana perustana on holistinen oppilaskeskeinen ohjaus, joka säännöllisin väliajoin arvioidaan ohjauksen perustehtävien näkökulmasta. Koska Hakunilan koulun nivelvaiheiden ohjausmalli on saatu kehittämishankkeessa toimivaksi, seuraavassa vaiheessa pitäisi pohtia enemmän varsinaisen perusopetusvaiheen (7 - 9 luokat) ohjauksen kehittämistä

Kaiken koulutuksen ja kasvatuksen päämääränä on ohjata oppilaita tulevaisuuden maailmaan, josta emme varmuudella tiedä, millainen se on. Useimpien tulevaisuuden tutkijoiden mielestä yksimielisiä ollaan muutoksesta. Muutoksia tapahtuu sekä elinolosuhteissa että arvojärjestelmissä. Yhteiskuntaelämä tulee monimutkaistumaan sekä elämä muuttuu koko ajan entistä kompleksisemmäksi. Siksi myös opetus- ja ohjaushenkilöstön pitäisi kyetä muutosten edellyttämään jatkuvaan kasvuun ja oppimiseen, uuteen toimintakulttuuriin.

Uuden ohjauskulttuurin luominen ja menestyminen riippuu siitä, miten hyvin koulun koko henkilökunta jäsentää itseään, omaa arvomaailmaansa, maailmankuvaansa sekä opetus- ja oppimisteoreettista viitekehystään. Ammatilliseen kehittymiseen tarvitaan sensitiivistä ja reflektioivaa työtettä. Mitään yhtä ainoa, ehdotonta ja oikeaa ohjauksen toimintatapaa emme voi rakentaa, vaan kehittyminen saadaan liikkeelle prosessoimalla omaa ammatillista kasvua ja kehittymistä oppilaitoksen käytänteissä.

LÄHTEET

Amundson N E., 2005. Aktiivinen ohjaus. Opas uraohjauksen ammattilaisille. Helsinki: Psykologien kustannus.

Ahonen, T. & Aro, T., 1999. Neurokognitiivisen tiedon soveltaminen kehityksen tukemiseen. Teoksessa T., Ahonen, T., Aro (toim.) Oppimisvaikeudet. Juva: WSOY. Atena Kustannus, 14-23.

Hakunilan koulun opetussuunnitelma 2005. Vantaa. Sivistystoimi.

Jahnukainen, M., 2003. Laman lapset. Yhteiskuntapolitiikka 68: 5, 501-507.

Kallio, P., & Kurhila, A., 2002. Henkilökohtaisten opiskeluohjelmien ohjaaminen Teoksessa T. Spangar (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Jyväskylä: PS-kustannus, 131-149.

Kasurinen, H., 2004. Ohjauksen järjestäminen oppilaitoksessa. Teoksessa H., Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään. Opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki: Opetushallitus, 40-56.

Lairio, M., Puukari, S., Varis E., 1999. Opinto-ohjaajan toimenkuva. Teoksessa M., Lairio, S., Puukari (toim.) Opinto-ohjaajan toimenkuva muuttuvassa yhteiskunnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 1, 21-41.

Moitus, S., Huttu, K., Isohanni, I., Lerkkänen, J., Mielityinen I., Talvi, U. Uusi-Rauva E., Vuorinen R., 2001. Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu 13. Helsinki: Edita, 23-55.

Muuronen, A., 2002. Pitkospuut peruskoulusta toiselle asteelle. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opinto-ohjaajien monimuotokoulutuksen kehittämishanke, 12-15.

Peterson, J. & Hittie, M. 2003. Inclusive teaching. Creating effective schools for all learners. Boston: Pearson Education.

Pölkki, M. Erityisoppilaita seitsemän prosenttia. Helsingin sanomat 29.9.2005, A9.

Rönty, S. 2002. Kormun kaupungin erityisopetus ja oppilashuolto. Teoksessa O. Ikonen, J. Juvonen & J. Ojala (toim.) Kohtaamisia koulupolulla. Helsinki: Otava, 41-63.

Turkka, H., 2005. HAAVI-projekti ja HAAVI-työ Seminaari/verkostotapaaminen 13.4.2005 Lumon lukio, Vantaa. Seminaarimateriaalia.

Vantaan koulutuspoliittinen ohjelma KOPO. Sivistystoimen visio 2008. Vantaa on oppiva, uudistuva ja menestyvä koulutus- ja kulttuurikaupunki. Vantaan kaupunki. Sivistystoimi.

VERSO 1 ja 2, 2004. Erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden ja erityisopetuksen tueksi laadittu suunnitelma. Vantaan kaupungin Sivistystoimen julkaisuja 2004.

Vuorinen, R., Sampson, J., 2002. Ohjaus opintojen suunnittelun ja arvioinnin tukena – strategisia kysymyksiä Teoksessa T. Spangar (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2 . Juva: PS-kustannus, 46-69.

Vuorinen, R. & Kasurinen, H. (toim.) 2002. Ohjaus Suomessa 2002. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Väättäinen, E., 2005. Työhaastattelu 21.4.2005 Hakunilan koulussa klo 9-10.

Väyrynen, S., 2001. Miten opitaan elämään yhdessä? – Inklusion monet kasvot. Teoksessa T., Saloviita (toim.) Inklusion haaste koululle. Jyväskylä: PS-kustannus, 12-29.

WWW-sivustot:

Laki perusopetuksesta ja erityisopetuksen järjestämisestä. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>>.

Opinto- ja uraohjauksen portaali. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.virtuopo.net>>.

Tilasto ammattikoulun keskeyttäneistä. Tilastokeskus 2004. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.stat.fi/til/kkesk/2003/kkesk_2003_2005-01-31_tie_001.html>.

LIITE 1 MUISTIO KOULUTUSILTAPÄIVÄSTÄ 13.1.2005

Torstaina 13.tammikuuta 2005 järjestettiin ensimmäinen tilaisuus erityisopetuksen kehittämiseksi koululla klo 15-18. Paikalle oli kutsuttu alueen kaksi konsultoivaa erityisopettajaa. He kertoivat hyvän erityisopetuksen tärkeydestä koko koulun toiminnan ja hyvinvoinnin kannalta. Tärkein seikka heillä oli kertoa uudesta oppimissuunnitelmasta ja HOJKsta sekä niiden suhteesta toisiinsa. Konsultoivat pyysivät opettajilta teemaan liittyviä kysymyksiä. Omasta mielestäni tilaisuus oli hyvä aloitus, mutta aineenopettajien käsitykset hyvästä erityisopetuksesta olivat todella vanhentuneita. Opettajien kommentteissa erilaisia oppijoita nimitettiin ”hörhöiksi” tai ”seinille hyppijöiksi”. Lisäksi opettajia tuntui pelottavan, että uudet järjestelyt aiheuttavat vain lisätyötä, ”pitäähän oppimissuunnitelmaakin tarkistaa 3 kertaa vuodessa. Tilaisuuden päätyttyä juttelin tunnin verran konsultoivien erityisopettajien kanssa konkreettisesti muutamasta 9.luokkalaisesta ja sen jatko-opinnoista. Huomautuksena mainittakoon tässä, että erityisopettajat pitää saada nivelvaiheissa paremmin mukaan palavereihin. Erilaisen oppijan kohdalla tarvitaan opon ja erityisopettajan hyvää yhteistyötä. Konsultoivien erityisopettajien mukaan tilaisuus oli oikein hyvä. Heidän mielestä ymmärtämättömyyttä oli, mutta ei yhteistyökyvyttömyyttä He sanoivat olleensa pahemmissakin kouluissa.

LIITE 2 MUISTIO KOULUTUSILTAPÄIVÄSTÄ 1.2.2005

Seuraavan kerran asiaa käsiteltiin tiistaina 1.2 klo 15-18. Nyt paikalla oli kolme konsultoivaa erityisopettajaa. Tämän kerran tarkoitus oli konkreettisesti tarkastella ja laatia tarvittaessa pienissä ryhmissä oppimissuunnitelmia. Monelle opettajalle oli yllätys huomata, että heidän oppilailla oli tehty erityisopetuspäätöksiä ja he eivät olleet niitä olleet ottaneet huomioon opetuksessa tai arvostelussa. ”Kukaan ei ole koskaan kertonut”. Missä näitä päätöksiä säilytetään?” Opinto-ohjaajana olin kahdessa ryhmässä, jossa suunniteltiin kahdelle oppilaalle oppimissuunnitelmaa. Jostain kumman syystä tämä toinen kerta meni jo vähän paremmin. Johtui ehkä siitä, että konkreettisesti paneuduttiin jonkun oppilaan oppimisvaikeuksiin ja hänen oppimissuunnitelman laatimiseen